Дослідницький центр «Прізма»
Prism Research Center

Посібник

Надійність джерел в українських медіа

Практичний посібник

2024

Це видання: листопад 2026 р.

Посібник

Надійність джерел в українських медіа

Практичний посібник

Автор	Дослідницький центр «Прізма»
Опубліковано	2024
Це видання	Листопад 2026 р.
Сфера застосування	Лише публічні джерела. Жодних засекречених матеріалів. Без спрямування на окремих осіб.
Ліцензія	Вільно читати, завантажувати й використовувати повторно. © Дослідницький центр «Прізма».
Контакти	research@prismresearch.org.ua · prismresearch.org.ua

Рекомендоване цитування

> Дослідницький центр «Прізма» (2024). *Надійність джерел в українських медіа: практичний посібник.* Посібник. Дослідницький центр «Прізма». Видання листопада 2026 р. https://prismresearch.org.ua/uk/publications/

Дослідницький центр «Прізма»
Prism Research Center

Дослідницький центр «Прізма» · Україна
research@prismresearch.org.ua · prismresearch.org.ua

Резюме

Цей посібник пропонує практичні кроки для оцінювання джерел, коли інформація суперечлива, швидко змінюється, а іноді й навмисно вводить в оману. В його основі — контрольний список із п’яти пунктів для оцінювання джерела, перш ніж на нього покладатися: історія точності, своєчасність, редакційна незалежність, чи повторює джерело непідтверджені твердження та як воно виправляє власні помилки. Для кожного пункту посібник пояснює, на що звертати увагу, пропонує практичні кроки й наводить умовний приклад. Ми застосували контрольний список приблизно до 30 власних відібраних стрічок і кожній присвоїли оцінку надійності; розкид виявився широким — від стабільно надійних стрічок до схильних до чуток. Посібник стосується лише публічних джерел.

Зміст

1 Навіщо оцінювати джерела
2 Сфера застосування
3 Як користуватися посібником
4 Контрольний список із п’яти пунктів
5 Як застосовувати контрольний список
6 Форма оцінювання джерела
7 Наш аудит стрічок
8 Межі оцінки джерела
9 Терміни

1 Навіщо оцінювати джерела

У швидкозмінному інформаційному середовищі аналітики й редактори рідко мають час перевірити кожне твердження з нуля, перш ніж вирішити, що з ним робити. Вони спираються — часто неявно — на судження про джерело: чи це видання, сторінка або акаунт зазвичай мають рацію? Оцінка джерела робить це судження явним, однаковим для колег і відкритим для заперечень.

Оцінка не замінює перевірки окремих тверджень. Надійне джерело може помилитися в якийсь день, а ненадійне — мати рацію. Оцінка задає розумну відправну точку: скільки підтверджень шукати, перш ніж покладатися на повідомлення, і з якою обережністю передавати його далі.

Підхід призначений для практиків: аналітиків, редакторів та інших, кому доводиться під тиском часу вирішувати, наскільки довіряти прочитаному.

2 Сфера застосування

> **Примітка щодо сфери застосування**
>
> Цей посібник стосується **лише публічних джерел**. Він не передбачає роботи із засекреченими матеріалами і не є інструментом, спрямованим проти окремих осіб: контрольний список оцінює джерела інформації, а не людей, які в них згадуються.

3 Як користуватися посібником

Розділ 4 описує п’ять критеріїв. Для кожного з них наведено запитання, на яке слід відповісти, пояснення того, на що звертати увагу, кілька практичних кроків і умовний приклад. Розділ 5 пояснює, як поєднати п’ять суджень в одну оцінку, а розділ 6 містить форму, яку можна копіювати й заповнювати для кожного джерела.

> **Про умовні приклади**
>
> Умовні приклади в цьому посібнику вигадано лише для пояснення. Вони описують узагальнені типи джерел («регіональний новинний канал», «офіційна сторінка установи» тощо), а не реальні медіа, регіони чи події, і не є даними «Прізми».

4 Контрольний список із п’яти пунктів

Перш ніж покладатися на джерело, оцініть його за п’ятьма критеріями. Кожен критерій — це запитання, на яке слід відповісти, спираючись на власні опубліковані матеріали джерела.

Таблиця 1. Контрольний список для оцінювання джерела, перш ніж на нього покладатися

	Критерій	Запитання
1	**Історія точності**	Коли це джерело повідомляло щось раніше, чи виявлялося це правдою?
2	**Своєчасність**	Чи повідомляє джерело оперативно і чи чітко вказує, до якого часу належить його інформація?
3	**Редакційна незалежність**	Чи вирішує джерело, що публікувати, на власний редакційний розсуд, без контролю зацікавленої сторони?
4	**Повторення непідтверджених тверджень**	Чи передає джерело твердження, яких не перевірило, чи чекає на підтвердження і зазначає, коли щось не підтверджено?
5	**Виправлення власних помилок**	Коли джерело помиляється, чи виправляє воно це відкрито й оперативно?

Критерій 1. Історія точності

Перегляньте, що джерело повідомляло про події, які відтоді прояснилися. Чи підтвердилися його повідомлення? Оцінюйте історію на достатній кількості матеріалів, а не за одним яскравим успіхом чи провалом, і найбільшу вагу надавайте тому типу повідомлень, на які збираєтеся спиратися.

Практичні кроки

1. Відберіть попередні повідомлення джерела про події, щодо яких тепер є усталена картина.
2. Для кожного зазначте, чи підтвердилося повідомлення, підтвердилося частково чи не підтвердилося.
3. Запишіть, на яких типах повідомлень джерело переважно мало рацію, а на яких помилялося.

Умовний приклад

Аналітик оцінює регіональний новинний канал, який часто першим повідомляє про місцеві події. Переглянувши низку його попередніх повідомлень, аналітик бачить, що повідомлення про події в його місцевості здебільшого підтверджувалися, а твердження про події далеко за її межами — значно рідше. Висновок: висока точність щодо місцевих подій, обережність щодо решти.

Критерій 2. Своєчасність

Швидка інформація цінна лише тоді, коли вона ще й чітко датована. Зверніть увагу, як швидко джерело повідомляє про події і чи вказує, коли зібрано його інформацію. Джерело, яке без застережень поширює старі матеріали, може вводити в оману, навіть якщо самі матеріали колись були точними.

Практичні кроки

1. Там, де час події відомий, порівняйте його з часом публікації.

2. Перевірте, чи вказують матеріали дату збору інформації та дату оновлення.
3. Зверніть увагу, чи не подає джерело старі тексти або зображення як нові.

Умовний приклад

Офіційна сторінка установи публікує точні оновлення, але зазвичай із запізненням і без позначки часу на оновлених дописах. Аналітик фіксує: точна, повільна, датування нечітке. Висновок: корисна для підтвердження, але не як джерело раннього попередження; дату кожного допису слід перевіряти окремо.

Критерій 3. Редакційна незалежність

Подумайте, хто вирішує, що публікує джерело. Шукайте ознаки того, що його висвітлення відповідає інтересам власника, спонсора чи сторони подій, а не редакційному судженню. Джерело може бути інформативним і водночас незалежним не бути; важливо розуміти, наскільки його вибір може бути спрямований ззовні.

Практичні кроки

1. З’ясуйте, наскільки це публічно відомо, хто володіє джерелом, фінансує або контролює його.
2. Порівняйте висвітлення тем, у яких власник має інтерес, з висвітленням інших тем.
3. Зверніть увагу, чи публікує джерело матеріали, критичні щодо тих, хто його підтримує.

Умовний приклад

Новинний сайт належить компанії, яка має інтереси в певній галузі. Новини сайту про інші теми збалансовані, але матеріали про цю галузь стабільно прихильні до власника. Аналітик зазначає обмежену незалежність саме в цій темі й шукає там додаткових підтверджень.

Критерій 4. Чи повторює джерело непідтверджені твердження

Одні джерела передають твердження щойно ті з’являються; інші чекають на підтвердження або позначають непідтверджені матеріали як такі. Джерело, яке регулярно повторює непідтверджені твердження, особливо без застережень, стає каналом поширення чуток, хай якими були б його наміри.

Практичні кроки

1. Простежте вибірку тверджень джерела до їхнього первинного джерела.
2. Перевірте, чи позначає джерело непідтверджену інформацію як таку.
3. Зверніть увагу, як часто його твердження згодом підтверджуються, а як часто тихо зникають.

Умовний приклад

Популярний канал у месенджері за лічені хвилини переказує твердження з інших каналів, не вказуючи, звідки вони, і майже ніколи не позначає їх як непідтверджені. Частину таких тверджень згодом спростовують. Аналітик присвоює низьку оцінку за цим критерієм: повідомлення каналу можна вважати сигналом, але не підставою для дій без підтвердження.

Критерій 5. Як джерело виправляє власні помилки

Помиляються всі джерела. Важливо, що відбувається далі. Шукайте видимі виправлення, оновлення з поясненням, що змінилося, і готовність спростовувати. Тихі правки або невиправлені помилки — тривожний сигнал.

Практичні кроки

1. Пошукайте на ресурсі видимі примітки про виправлення та оновлення.
2. Там, де можливо, порівняйте попередні й поточні версії матеріалів, наприклад за архівними копіями.
3. Зверніть увагу, наскільки швидко й помітно джерело виправляє помилки.

Умовний приклад

Регіональне інтернет-видання, помилившись, додає на початок матеріалу датовану примітку про виправлення. Інше джерело в подібній ситуації тихо змінює текст без пояснень. За цим критерієм аналітик оцінює перше джерело вище, навіть якщо обидва помиляються однаково часто.

5 Як застосовувати контрольний список

1. Перш ніж оцінювати, перегляньте вибірку попередніх матеріалів джерела, зокрема опубліковані ним виправлення.
2. Відповідайте на кожен критерій окремо й занотуйте свідчення за кожним із п’яти пунктів. Розгляд пунктів окремо не дає одному сильному враженню, доброму чи поганому, забарвити всю оцінку.
3. Поєднайте п’ять суджень в одну оцінку надійності джерела і запишіть підстави.
4. Зберігайте оцінки там, де колеги можуть бачити їх разом із підставами, щоб усі однаково ставилися до одного й того самого джерела.
5. Переглядайте оцінки, бо джерела змінюються. Переоцінюйте джерело, коли є підстави вважати, що його надійність змінилася, а також через регулярні проміжки часу. У «Прізмі» координатор даних переглядає оцінки стрічок щокварталу, а також негайно, коли поведінка стрічки змінюється (збій, зміна редакції, повторювані помилки). Чинний перелік веде координатор даних.

Шкала оцінювання

Кожен із п’яти критеріїв оцінюється цілим числом від 1 до 5. Загальна оцінка стрічки — це незважене середнє п’яти оцінок, округлене до одного знака після коми. Критерії не мають ваг; стрічку використовують упевнено лише тоді, коли жоден критерій не має оцінки нижче 3. Стрічки із загальною оцінкою нижче 3,0 використовують лише за підтвердження з незалежного джерела.

Типові помилки

- Оцінювати джерело за репутацією, а не за його історією.
- Оцінювати джерело за одним випадком: одна гучна помилка чи один успіх не описують джерело загалом.
- Не записувати підстав оцінки, через що колеги не можуть її перевірити чи оскаржити.
- Не переглядати оцінку, яка може вже не відповідати джерелу.

6 Форма оцінювання джерела

Цю форму можна копіювати й заповнювати для кожного джерела. Оцініть кожен критерій і запишіть загальну оцінку за шкалою 1–5, описаною в розділі 5.

Таблиця 2. Форма оцінювання джерела (для заповнення)

Критерій	Свідчення	Судження
1. Історія точності		
2. Своєчасність		
3. Редакційна незалежність		
4. Повторення непідтверджених тверджень		
5. Виправлення власних помилок		
Загальна оцінка та підстави		

Також зазначте: джерело (тип), хто оцінював, дату оцінювання й дату наступного перегляду.

7 Наш аудит стрічок

У листопаді 2024 року ми застосували контрольний список до 30 відібраних стрічок, які тоді використовували: новинних джерел, офіційних і гуманітарних сторінок та експортів із соціальних мереж. Кожній стрічці присвоїли оцінку надійності. Після аудиту додали ще дві стрічки.

Розкид виявився широким. Одні стрічки були стабільно надійними; інші — схильними до чуток. Це вже практичний висновок: перелік відібраних стрічок не є однаково надійним, і однакове ставлення до кожного матеріалу з нього або марнувало б зусилля на надійні стрічки, або пропускало б чутки з інших.

Таблиця 3. Оцінки надійності відібраних стрічок за типом джерела

Тип джерела	Стрічок	Середня оцінка
Сторінки гуманітарних і міжнародних організацій	5	4,5
Офіційні та урядові сторінки	6	4,4
Загальнонаціональні новинні медіа	8	4,2
Регіональні та місцеві медіа	7	3,6
Експорти з соцмереж, відібрані аналітиками	4	2,9
Усього стрічок в аудиті	**30**	

Середня загальна оцінка за шкалою 1–5, аудит листопада 2024 року. Окремі стрічки в цьому посібнику не названо.

> **Примітка до цього видання (листопад 2026 р.)**
>
> Ці оцінки надійності окремих стрічок згодом стали ознакою «надійність джерела» в моделі тріажу «Прізми» 2025–2026 років, описаній у методологічній записці *«Тріаж для перевантаженої черги»* (2026).

8 Межі оцінки джерела

- Оцінка — це судження, що підсумовує свідчення про попередню поведінку джерела. Вона не є доказом щодо будь-якого окремого повідомлення.
- Джерела змінюються: власники, склад редакції й тиск на неї стають іншими, особливо під час війни, тож оцінка актуальна лише настільки, наскільки свіжим був її останній перегляд.
- Контрольний список розроблено для публічних джерел і застосовано до них. Це не метод оцінювання приватної чи засекреченої інформації або окремих осіб.

9 Терміни

Джерело	Видання, сторінка, канал чи акаунт, з якого надходить інформація.
Відібрані стрічки	Перелік джерел, які команда свідомо обрала для регулярного моніторингу.
Підтвердження	Перевірка твердження за іншими, незалежними джерелами.
Позначення неперевірених повідомлень	Вказування в опублікованому матеріалі, що повідомлення не підтверджено.
Непідтверджене твердження	Твердження, яке ще не перевірено за незалежними джерелами.
Виправлення	Відкрита зміна опублікованого матеріалу з поясненням, що саме виправлено.
Оцінка надійності	Записане судження про те, наскільки можна покладатися на джерело, з підставами.
Надійність джерела	Тут також — ознака в моделі тріажу «Прізми», побудована на оцінках стрічок.

Дослідницький центр «Прізма» · Україна · research@prismresearch.org.ua · prismresearch.org.ua